

DIVADELNÍ HRY PRO DĚTI A MLADÉ PUBLIKUM PROVĚŘENÉ JEVIŠTĚM

Vám, kdo hledáte vhodné a kvalitní texty her pro děti, nabízíme další z těch takzvaně prověřených jevištěm, konkrétně na půdě POPELKÝ, národní přehlídky amatérského činoherního divadla pro děti v Rakovníku. Podotýkáme, že každá z textových předloh, které budete v letošním ročníku AS nacházet, není bez úskalí, jaká by nebylo nutné řešit při dramaturgicko-režijní přípravě případné inscenace. Nicméně, všechny nabízené texty prokázaly jevištní realizací své kvality a náleží k rezervoáru dramatiky, na níž lze úspěšně budovat inscenační tvar. Pomůckou pro ty, kdo se rozhodnou některý z otištěných textů realizovat na jevišti, jsou připojené dramaturgické pendanty k jednotlivým hrám.

Jako první v tomto čísle AS otiskujeme původní hru Veroniky Valíkové a Josefa Hejny **Pohádka o přátelství a kouzelném meči**. Hra byla poprvé uvedena v režii Veroniky Valíkové pod názvem Mlhou za štěstím Divadelním shlukem Dovejvrtky v Praze. Na půdě rakovnické POPELKÝ ji publikum vidělo v roce 1993, téhož roku se hrála i na FEMADu v Libici nad Cidlinou. Veronika Valíková je středoškolská učitelka (čeština, dějepis). Spoluautorem je její otec PhDr. Josef Hejna, vzděláním kulturolog, pracující v pražských kulturních zařízeních, v současnosti poslanec za Prahu 10.

Druhým uvedeným textem v tomto čísle je dramatizace pohádky Václava Říhy Čert čeledínem. Byla vytvořena Davidem Bazikou pro jeho mateřský soubor Saně na kolech při DDM v Praze 8 – Kobylisích. Její první nastudování pod názvem **Čertova služba** připravil režijně D. Bazika. Mj. bylo úspěšně představeno na rakovnické POPELCE v roce 1999. Autor je právě absolvujícím posluchačem katedry scénografie pražské DAMU a zároveň i fakulty architektury ČVUT.

Kontakty na autory a původní inscenátory jsou k dispozici na IPOS-ARTAMA u dr. Milana Strotzera – tel. 02/61215684-7. (MS)

POHÁDKA O PŘÁTELSTVÍ A KOUZELNÉM MEČI Veronika Valíková, Josef Hejna, 1993

OSOBY

Richard
Jakub
Kristýna
Sněženka
Fialka
Pomněnka
Pán mlhy
Obr
Zelená paní

(Les. Princ Richard spí. Na konci písničky se přiznává Jakub.)

Píseň č. 1

On v turnajích se proslavil,
v bitvách se po rytířsku bil,
nepoznal bázeň vtíravou,
s kterou se jiní marně rvou,
vždy silný, hrdý, sám,
provázen přízní dam.
Ach přízeň krásných dam!

Turnaje, bitvy, vítězství
snad dovedou ho ke štěstí.
Chce riskovat a vyhrávat,
jinou hru nezná, nechce hrát..
Rozhodně každou seč
pěst, železo a meč,
ach, železo a meč.

- Richard:** Co tu lítáš jako střelený? Zakopávej si o pařezy, ne o lidi!
Jakub: No no! Však od pařezu se lišíš jen téma dlouhejma nohama, co tu překáží v cestě! To sis nemoh lehnout někam jinam, nádhro nádherná?
- Richard:** Zřejmě tě budu muset poučit, že od pařezu se liším trochu víc!
Jakub: Vidím. Máš dýku.
Richard: Hole máme oba.
(*Souboj na hole. Jakub je poražen.*)
Stačilo? Na to, že jsem pařez a nádhra nádherná?
- Jakub:** Špatně jsem tě odhadnul. To se stává.
Richard: Stává!
Jakub: Ty jsi...
Richard: Princ Richard. Dědic tohohle království.
Jakub: Ajaj! Dáš mě pověsit?
Richard: Až zítra! Dneska potřebuju společníka k večeři.
(*Podává mu ruku.*)
A s kým jednou jím, toho už pak nevěším. Bereš?
- Jakub:** Beru!
Richard: Dobře! Tady je můj dnešní úlovek. Zvu tě! A nejdřív bych se něčeho napil!
- Jakub:** Zklamou tě, víno nemám. Ale někde jsem viděl studánku... Tady je!
Richard: Fuj! Tohle chceš pít? Tuhle špínu?
Jakub: Není špinavá. Jenom zanesená. Vyčistíme ji...
(*Jakub čistí studánku. Motiv studánkových vil.*)
Vidiš? Jako zrcadlo!
(*Jakub a princ se napijí, potom princ připravuje ohniště.*)
- Richard:** Pověz mi něco o sobě. Mám dojem, že jazykem vládneš líp než holí!
Jakub: Jmenuju se Jakub. A s tím jazykem máš náhodou pravdu.
Richard: Student?
Jakub: Jo, byl jsem ve školách. Dlouho. Ale teď už se pár let toulám světem a zpívám rozmazleným slečinkám o lásce.
- Richard:** Princům nezpíváš?
Jakub: Každýmu, kdo mi zaplatí! Ale ty máš u mě jednu písničku zadarmo! Žes mě nepověsil! No, seznam se s mojí Euridikou!
- Richard:** S kým?
Jakub: S mojí kytarou přece! S mojí holkou nejmilejší, co má hlas jako skřivánek a nikdy mě neopustí!

Píseň č. 2

Já kněžské roucho obléct chtěl
a pilně studoval.
Kde jiný dobré bydlo měl,
flámoval, vínko popíjel
a holky miloval,
a holky miloval.

I hlas lékařských kapacit
trochu jsem poslouchal.
Filosofii chtěl jsem znát
a z historie rozum brát.
A bral jsem, věru bral,
to jsem si pane dal.

A teď se toulám po kraji,
abych se mohl smát.
Všude mi chleba podají
a holky sbohem dávají,
co jsem je míval rád,
co jsem je míval rád.

Richard: Jsi šťastný, Jakube?

Jakub: Říkal jsem si, co to hledáš ve večerních červáncích... Já nejsem princ, Richarde. Nemám nesplnitelná přání. Co bych měl taky chtít? Zlatý poklad? Krásnou princeznu?

Richard: Obojí by neškodilo. Ale já chci, Jakube, něco cennějšího.

Jakub: Rytířskou slávu...?

Richard: Mám!

Jakub: Dochází mi fantazie, princí.

Richard: Co tě v těch školách učili? Čeká na mě trůn a já potřebuju nějakou sílu, před kterou se skloní všichni nepřátelé!

Jakub: Proč?

Richard: Chci být nejsilnější, nejmocnější! Chci být neporazitelný, Jakube! Jenom tak budu dobrý král! Slyšel jsi o kouzelném meči!

(Zvuk meče.)

Jakub: Znám legendu o kouzelném meči. Opravdu ho chceš?

Richard: Chci!

Jakub: Pak jistě taky víš, kde ho máš hledat!

Richard: V bažinách! V krajině věčné mlhy!

Jakub: Šťastnou cestu! Doufám, že tvůj otec má ještě nějaké syny!

Richard: Nechceš jít se mnou, Jakube?

Jakub: Ne, to nechci! Do těch míst mě vůbec nic netáhne.

Richard: Ani zvědavost?

Jakub: Proč jsi s sebou nevzal své rytíře?

Richard: Moc dupou. A v bažinách je nebezpečná půda. Ty bys mě z bláta vytáhl, kdyby bylo nejhůř...

Jakub: Richarde...

Richard: Půjďme spát. Bylo mi s tebou dobře Jakube! A kdyby ses náhodou doslechl, že jsem se nevrátil...

Jakub: Jdu s tebou. Prince jsem z bláta ještě netahal!

Richard: To je přece řeč! Tebe by bylo škoda pověsit! Tak se na ten zítřek dobře vyspi, kamaráde!

(Oba ulehnou – tma; studánkové víly se probouzejí.)

Sněženka: Vstávej, Fialko! Už je noc!

Fialka: Tak mě to očišťování unavilo, že jsem všechno ostatní zaspala. Ale bylo to od nich moc pěkné. Už jsem skrz to smetí nemohla dýchat. To jsou oni?

Sněženka: Ano! Tohle je princ Richard. A tady ten...

Pomněnka: Jakub! Jakub a Eurydika... *(Drnkne.)*

Fialka: Pst! Probudíš je!

Pomněnka: Já vím. Musí se vyspat, když jdou do bažin...

Fialka: Do bažin? Proč?

Sněženka: Pro kouzelný meč..

Fialka: Blázní blázniví...

Pomněnka: Pomůžeme jim?

Fialka: Jak, Pomněnko?

Pomněnka: Napili se přece vody z naší studánky...

Fialka: Ano, napili se...

Pomněnka: Umíme přece kouzlit, když chceme....

Fialka: Ano, umíme...

Sněženka: Ať ten doušek ztrojnásobí jejich sílu...

Pomněnka: A moudrost....

Sněženka: Ať jsou ostražití...

Pomněnka: A hbití jako veverky...

Pomněnka a Sněženka: Ať...

Fialka: Počkejte, sestřičky! Mám lepší nápad. Slibme jim ještě dva doušky vody.

Každému jeden! Až jim bude nejhůř!

Pomněnka: Fialko, ty jsi úžasná!

Sněženka: Skvělá!

Obě: Inteligentní!

Fialka: Ujednáno! Až vám bude nejhůř, blázinci!
(Zvuk meče z bažin; studánkové víly se vytrácejí.)

Pán mlhy: Meč ukrytý je dobře v bažinách
a trocha vody cestu neusnadní.
Zelená paní, Obře prostoduchý
své úkoly si dobře pamatujte:
Ty, Obře, u bažin drž věrně stráž
a vetřelci až vklouznou do močálu
hlavu jim podrž pod tou slizkou kaší
Ty, paní, léčky po cestě jim klad'
a do nejhlubší bažiny je lákej.

Obr: Neměj strach, pane! Mně nikdo neuteče, - na mě je každé krátké!

Zelená paní: Ráda je u nás trochu provedu. Všeljaké cestičky jim ukážu. Ale tu holku s sebou brát nebudu. Nechám ji tady.

Pán mlhy: Teď šedé mlhy neodbytný spár
ať vří a valí se do strží, rozsedin.
Ať šedý příkrov táhne nad vřesem,
té lidské chátře oči zakalí,
ať moje sídlo skryje mlhy dech.
(Ráno. Jakub zahraje pár akordů princí do ucha.)

Jakub: Nechtělo by princátko ještě snídani do postýlky?

Richard: Co si to... Chůvu jsem nechal na zámku. Ale jestli mi chceš sloužit...?

Jakub: Máš smůlu, na zámku jsi nechal i sluhy. Nejvyšší čas vyrazit. Pokud sis to nerozmyslel. Víš, kde začínají bažiny?

Richard: Tamhle za těmi kopci!

Jakub: Krajina věčné mlhy. Hodně lidí už šlo tím směrem, ale nějak se zapomněli vrátit!

Richard: Bojíš se? Nechoď se mnou, jestli nechceš! Nikdo tě nenutí!

Jakub: Uvidíme, kdo se bude víc bát!

Richard: Ty pochybuješ o mojí odvaze? Víš kolik jsem vyhrál turnajů? Na první válečné výpravě...

Jakub: *(Zahraje posměšnou fanfáru.)* Hrdinská píseň o princí blátošlapovi.

Richard: Šašku! Omlátím ti tu tvou kytaru o hlavu *(Honička.)*

Jakub: Ne! Euridiku ne! To je dáma...! *(Zvuk bažin - stále se stupňuje.)* Brzy nám tvá odvaha přijde vhod, princí. Ale na pravidla rytířských soubojů radši zapomeň! Tohle bude lepší zábava!

Richard: Jsme tady! Cítím vodu a podivný puch.

Jakub: Hnilobný puch močálů. Dávej pozor, kam šlapeš, princátko, ať si nezašpiníš střevíčky!

Richard: Radši se starej o svoje škrpály! Ten meč prý podle pověstí střeží podivné bytosti! Myslíš, že je to pravda?

Jakub: Určitě! Na uvítanou nám posílají mlhu jako kaši... Richarde, tam někdo stojí! Pozor!

Obr: Kdo chce první napít z bažiny?
(Rvačka.)

Richard: Uskoč, Jakube!

Obr: *(k Richardovi)* Podržím ti pěkně hlavu pod vodou! Blublublu!

Jakub: Na mě pojď, ty obludo!

(Richard podrazí Obrovi nohy.)

Richard: Já ti dám koupání, mrcho jedna zablemcaná!

Obr: Hůůh! Ještě jste nevyhráli! Zelená paní! Utekli! Utekli! Blééh!

Jakub: Skrz tu zatracenou mlhu nic nevidím! Co když tu bude nějaký další neviňátko?

Richard: Podívej, Jakube, světlo. Tam bude cesta!

Jakub: Opatrně! *(Richard se zaboří.)* Chyť se hole a okamžitě pojď zpátky! Pojď zpátky! Dávej přece pozor! Zdá se, že tady je pevná zem, zkusím to!

(Zaboří se do bažin, zase vytahování.)

Richard: Přece se k němu musíme dostat! (*Málem se utopí.*)
Jakub: Blázne! Přemýšlej trochu! Tím směrem není žádná cesta, jenom močály!
Richard: Ale to světlo...
Jakub: Léčka! Chceš se utopit? Nebo vletět do náruče nějakému dalšímu strašidlu? Zkusme to raději na druhou stranu.
Richard: Máš pravdu! Půjdu první.
Jakub: Opatrně! A vyzkoušej každý krok! Jsi přece dědic království, blázne bláznivá!
Zelená paní: Oni se mi vyhnuli! Oni mi utekli! Ale já vás ještě dostanu, vy lidský červi! Kde je obr? Kde je ten neschopnej tlustej mamlas!
Obr: Tady jsem!
Zelená paní: Vylez, ty ostudo bažin! No ty vypadáš! Pěkně jsi hlídal! Proč jsi je neutopil? Proč jsi je neudávil?
Obr: Chtěl jsem... byli dva, no!
Zelená paní: Mně nikdo neuteče, mně nikdo nepřemůže!
Obr: Tobě taky utekli, a říkáš, jak jsi chytrá!
Zelená paní: Mlčíš! Že tě tady nechám zabloudit!
Obr: To ne!
Zelená paní: Tak rychle k pánovi. Snad se s tím ještě dá něco dělat! A já abych začala hlídat tu holku! To je všechno kvůli tobě, ty neschopná kreaturo!
Obr: Nejsem žádná tůra!
Zelená paní: Plav!
(*Odchází. Na scéně studánkové víly.*)
Pomněnka: Už?
Sněženka: Co myslíš, Fialko?
Fialka: Ještě ne. Ještě jim není tak zle.
Pomněnka: Proč vlastně jdou pro ten meč? Pořád tomu nějak nerozumím! Asi proto, že jsem jenom malá, hloupá studánková víla. Ale Euridiku mám moc ráda. A Jakuba taky. Jakuba mám taky ráda, sestřičky. On je...
Fialka: Je to člověk, Pomněnko. A ty jsi...
Pomněnka: Já vím. Studánková víla. Jdu spát.
Jakub: Je tam pevná půda?
Richard: Zatím ano! Ale nevidím na krok. Drž se mě!
Jakub: Kdyby člověk aspoň věděl, co ho v té mlze čeká...
(*Z dálky píseň č. 3.*)

Píseň č. 3

Má smutná samota
z mlhy je utkaná
Sluneční paprsek marně si cestu hledá.
Zrazena, prodána,
bez svatby provdána,
s nadějí vyhlíží, zda mlha háv svůj zvedá.

Jakub: Počkej, co když je to zase nějaká léčka?
Richard: Takový krásný hlas a ty myslíš na zradu.

(*Píseň č. 3 pokračuje.*)

Rytíři vysněný, kde bloudíš bez své paní,
rytíři vzdálený, jsi sen či klamné zdání?
Čekám tu bez dechu,
čekám tu bez ustání
na tvoji útěchu,
na tvoje pousmání.

Richard: Tady je tvůj rytíř, paní.
Jakub: Ale bez dechu je spíš on!
Richard: Bože, ty jsi krásná! Kdo jsi? Jak se jmenuješ?
Jakub: Spíš se jí zeptej, kde se tady vzala. Uprostřed močálů!
Kristýna: Vstaň princí. Jmenuji se Kristýna a jsem... vyrůstala jsem na královském hradě...

Richard: Ty jsi princezna?
Kristýna: Copak tady na tom záleží? Budu vám svůj příběh vyprávět. Později. Víím, kdo jste a co tu hledáte.
Jakub: Proč ti máme věřit?
Richard: Podívej se jí do očí, Jakube! Nelže!
Kristýna: Nemusíš mi věřit, Jakube. Stačí, když věřím já vám. Víte, kdo je Pán mlhy?
Richard: Pán mlhy? Ne. Kdo je to?
Kristýna: Zdejší vládce! Ví o vás, čeká na vás! Jen zázrakem jste unikli jeho otrokům!
Jakub: Kde ses tohle všechno dozvěděla, princezničko? Patříš knim?
Kristýna: Jsem jeho nevěsta.
Richard: Nevěsta?
Kristýna: Nedobrovolná nevěsta! Moji duši nezískal a nikdy nezíská, neměj strach.
Richard: Nesmíš být jeho ženou, Kristýno! Nedám tě! Jsi tak krásná! Budu se s Pánem mlhy o tebe bít...
Jakub: Blázne! Nejsi na turnaji!
Richard: Přece jí tu nenecháme, Jakube?
Kristýna: Proto na vás čekám! Odvedte mě odsud! Ted' hned! Ztratili jsme se jim, třeba se nám útěk podaří!
Jakub: Má pravdu, Richarde. Pojdme pryč! Nějak se mi tu špatně dýchá!
Kristýna: Díky. Až zase budu princezna...
Richard: ...ožením se stebou, protože jsi nejkrásnější. Ale na něco jsi zapomněl, Jakube! Ten meč! Pro něj jsme přece přišli!
Jakub: Ty jsi pro něj přišel!
Richard: Tak se vrať! Nikdo tě nedrží!
Kristýna: Prosím tě, princí, odveď mne odtud. Sama se ven nedostanu!
Richard: Kristýno, postarám se o tebe, věř mi. Odejeme hned, jak budu mít ten meč. Až sevřu v ruce jeho jilec...
Kristýna: Mám strach!
Richard: Z čeho, blázínku? A víš ty co? Možná má Jakub pravdu! Možná bude nejlepší, když odejdete!
Jakub: To snad nemyslíš vážně!
Richard: Nebudu se zlobit, když ji odsud odvedeš. Doženu vás! Jen co splním úkol. Sbohem... nebo raději na shledanou! Dej na ni pozor, Jakube! (*rychle odejde*)
Kristýna: Musíme za ním!
Jakub: Počkej, Kristýno!
Kristýna: Nač mám čekat! Oni ho zabijou!
Jakub: Nás taky!
Kristýna: Bojíš se?
Jakub: Bojím. Proto bych se k vašemu ženichovi, princezno, raději vydal nějakou postranní, nehlídanou cestičkou.
Kristýna: Jakube!
Jakub: Schováme se do zálohy. Snad tomu šílenci budeme něco platní. Pojd!
Pán mlhy: Šedavé mlhy neodbytný dech skrývá mé otroky i hosty nezvané. Kde jsou ty drzé lidské štěnice?
Richard: Tady je jedna. Připravená pít ti krev. Přišel jsem si pro svůj meč, Pane mlhy! Chci se o něj bít!
Pán mlhy: Ohahá, hahá, prasknu smíchy snad.
Ty hloupý červe, místo pozdravu
říkáš si o můj poklad největší?
Pak tedy věz, že není tu.
V nejhlubší ukryt leží roklíně,
kde mlhy háv se nikdy nezvedá,
kam lidská noha nikdy nevkročí.
Já však mám radost z tvojí návštěvy.
Kristýna: Jakube! Já to místo znám! Víím, kde je schovaný! Ukážu ti cestu, ale nejhorší úsek musíš projít sám! Půda je tam tak tenká, že s bídou unese jednoho člověka a já zase neuzved-

nu meč! Pojd'! Pojd' honem! Bojím se, že ho nedoneseme včas!

Jakub: Ved' mě, princezno! Začínám věřit, že jsi princezna! Máš rukou jemnou jako hedvábí a pevnou jako myšlenka, má paní.

Zelená paní: Pane, pane! Uklouzli nám. Ten mamlas to zpackal a já jsem na ně byla sama a... Ale on je tady! No to je úžasná náhodička! Kde máš toho druhého, mluv!

Pán mlhy: Zelená paní, ptát se budu já!
A nejdřív zeptám se svých služebných,
jak střežili cesty a pěšiny,
že pronikla ta lidská chamrad' sem?

Obr: Já, já, já...

Zelená paní: Drž zobák! Pane mlhy, kde je ten druhý? Ten je mnohem nebezpečnější!

Pán mlhy: Kdepak jsi nechal svého přítele,
snad nepije už vodu v bažinách?

Richard: Vrátil se. Tohle je moje záležitost!

Zelená paní: Hrdino!

Richard: Chci si v čestném zápase vybojovat kouzelný meč. Na to mám právo!

Zelená paní: Hlupáku! Právo!
(Směje se. Obr se k ní přihloupě přidá.)

Pán mlhy: Můj milý, budeš trpce litovat,
neb moudrost bývá síly mocnější.
Budte už zticha. Chci se poradit,
co uděláme s tímhle chvastounem.

Obr: Tak mi ho dej, pane! Já mu ukážu!

Zelená paní: Dej ho mně! Provedu ho trochu po močálech. Ať si ty cestičky ještě jednou projde. Teď už ví, že stačí jedno jediné chybné šlápnutí, a pomalu, pomaloučku bude mizet v bažinách. To přece bude pěkná zábava, pane!

Pán mlhy: Jen nepospíchej, smrti neujde.
Však nejdřív si trochu pohraji
s tím pyšným pánem, který nezná strach.
Pozvolna zahalme jej v cáry mlh
a pohoupejme pěkně zlehounka,
ať vážit může cenu života,
ať zvolna ztrácí jeho sladkou chuť.
(Zvuk meče, který stále sílí.)

Jakub: Mám ho!
(Jakub uchopí meč, potom se zhroutí. Tiše se ozve motiv studánky.)

Fialka: Myslím, že je čas. Pomněnko, dáš mu napít?

Pomněnka: Ráda!

Jakub: Jako bych byl zpátky na pasece! Jakoby do mě někdo vlil novou sílu. Už jdu Kristýno, už jdu!

Pomněnka: Na mě se ani nepodíval.

Sněženka: Vždyť by tě neviděl!

Pomněnka: Ale mohl se alespoň podívat! Mohl mě pohladit jako Euridiku a byla bych spokojená!
(Skřeky, smích, princovy výkřiky.)

Pán mlhy: Tak dost, teď si ho nechám jenom pro sebe.
Pak vám ho ještě půjčím, dobrácci.
(Zelená paní a Obr se s mumlavými protesty stáhnou, Pán mlhy se chystá k poslednímu úderu. Hudba. Objeví se Jakub.)

Jakub: Stůj! Ani krok, jinak tě zničí tvoje vlastní zbraň!
(Zmatek, křik.)
Vstávej, princí! Prober se, slyšíš!

Richard: Děkuju, Jakube!

Pán mlhy: Podcenil jsem vás. Zasloužím si smrt!
Zabij mě tedy, nač to odkládat!
O milost tebe prosit nebudu.

Jakub: Nechci zabíjet! Ani tebe, Pane mlhy. Dej mi slib, že nás necháš živé odejít. Že nás necháš odejít se vším, co jsme tu

nalezli! A my ti darujeme život!

Richard: Zbláznil ses?

Jakub: Jinak se odtud nedostaneme, věř mi! Legendy říkají, že ten meč zabíjí jenom to, co vidí tvoje oči. Víš, co může být pod námi? V bažinách? Mysli na ni!

Jakub: Ano, darujeme ti život, Pane mlhy!

Pán mlhy: Dobrá! Souhlasím! A slibuji!
Až po kraj bažiny má moc že se vás nedotkne.
Vezmi si, cos tu našel. Ale střež se ještě jednou vejít v moji říš. Stačí jen krůček,
budeš zatracen.

Jakub: Slíbil jsi, pane.. Nalezli jsme tu ještě jednu lidskou bytost!
(Vyjde Kristýna.)

Pán mlhy: Ty zmetku mezi lidmi zrozený!

Jakub: Dal jsi mi slib! *(Jakub, Richard a Kristýna odcházejí)*

Pán mlhy: Až po okraj bažiny!

Píseň č. 4

Pěšinkou tichou lesem jít,
v studánkách čistou vodu pít
a zpívat a zpívat.
Brouzdat se bosi pasekou,
zasněženě sedat nad řekou
a zpívat a zpívat.

Kristýna: Dostali jsme se ven! Jsme venku!

Jakub: Pozor rytíři! Do střežu!
(Richard automaticky sáhne po meči, Jakub odletí – zvuk meče)

Kristýna: Richarde!

Jakub: Podívej se na hrdinu, Kristýno. Na mě budeš zkoušet kouzelný meč?
(klukovská rvačka, Kristýna se baví a fandí oběma)

Richard: Jen si lokni vody z bažin, panáčku!

Jakub: Pojd' za světýlkem, pojd'!

Richard: Šedavé mlhy cár ať tě zahalí! *(vítězí)*

Kristýna: Nechte už toho! Copak vám to nestačilo?

Richard: Ne! Chci polibek pro vítěze! *(Fanfára.)*

Kristýna: Mám polibky dva.

Richard: Na to nejsem zvyklý!

Jakub: Princí, kde je kočár pro vaši dámu? Umáčí si střevíčky v ranní rose!

Kristýna: Ach bože, moje atlasové střevíčky. *(Nasedá jakoby do kočáru.)* Rychleji, rychleji! *(Nakonec se sesypou na jednu hromadu.)*

Jakub: Mám strašný hlad. Dal bych si štavnatého králíčka, Richarde!

Richard: Máš ho mít, ale něco za něco!

Jakub: Vydřiduchu!

Richard: Naučíš mě hrát na ten svůj drnkací nástroj. Rád bych tady princezně vyznal lásku pod balkónem, až se vrátíme domů. S muzikou!

Jakub: Bude mi potěšením. Máte úžasný hudební sluch princí. Princezna se má opravdu na co těšit! Proboha!

Richard: Copak? Bojíš se, že tě připravím o chleba?

Jakub: Euridika!

Kristýna: Kdo?

Jakub: Moje kytara! Musím pro ni!

Kristýna: Nevracej se!

Jakub: Nebojte se, vím, kde je.

Richard: V bažinách?

Jakub: Na samém kraji. Za chvíli jsem zpátky!
(Zvuk bažin.)

Zelená paní: Jeden z nich se vrací. Rozhlíží se! Hledá!

Obr: Tak pojd', pojd', ty hnusná skořápko! Takhle tě mezi prsta-

ma...a lup!

Pán mlhy: Počkej! K nám do bažin už Jakub nepůjde!

Obr: Co teda chce?

Pán mlhy: Trochu své lidské radosti tu zanechal.

Ať si ji vezme, dopřejme mu ji.

Vždyť žádný z těch dvou pánů netuší,

že s mečem odnesli zlou vůli mou,

že odnesli s ním neštěstí a svár,

že šťastné chvíle brzy pominou.

Zelená paní: Ale co nám bude platná tvoje zlá vůle venku z bažin?

Obr: Proč si mi nedovolil, abych šel za nima a přived ti je zpátky?

Pán mlhy: Mlč, hlupáku, už dost jsi pokazil.

Dal jsem jim přece slovo, neslyšels?

Mé sliby ještě platí v bažinách.

I mimo ně.

Zlo mezi lidmi ale nemá pevný řád

a to je úkol pro kouzelný meč.

Bude to hračka lidí rozeštvat.

Zelená paní: Ty myslíš...

Pán mlhy: Začněme s nimi. Mají přece meč.

A ukradli mi podle Kristýnu.

Vím, jak je za tu zradu potrestat.

(Jakub přiběhne, sebere kytaru a chce se vracet – slyší.)

Té lidské chamradi jsem slovo dodržel,

však trestu mému přece neujdou.

Ty paní s večerem se v hada proměníš

a uštkneš Kristýnu, mou zrádnou nevěstu.

A kdyby ten, kdo slyšel slova má,

cokoliv druhům svým z nich vyzradil,

vrátí se ke mně zpátky do bažin

a stejně jako vy mi bude otrokem.

Jakub: No nazdar! Co teď? Měl bych vzít nohy na ramena, ale přece je tam nenechám bez varování? Tuhle šlamastiku mi dlužil čert! Mysli, Jakube, mysli, od čeho máš ty školy!

Richard: Tady jsme se s Jakubem seznámili.

Kristýna: Kdy?

Richard: Včera odpoledne.

Kristýna: Včera? Měla jsem dojem, že se znáte sto let.

Richard: Zakopnul tu o mě jako o pařez a ještě mi vyprávěl drzosti. Tak jsem mu vyprášil kožich holí a byli z nás kamarádi.

Kristýna: Máš víc štěstí než rozumu a ani o tom nevíš.

Richard: Ale vím. Taky jsem potkal tebe. Nejkrásnější princeznu na světě!

Jakub: Hej, kde jste kdo?

Richard: Ten ví, kdy má přijít. Tak co, jak sis popovídal s Pánem mlhy?

Jakub: Šlo to!

Kristýna: Nestalo se ti nic? Byl jsi pryč tak dlouho! Měla jsem zvláštní pocit...

Jakub: Věnoval jsem se tady Euridice...

Kristýna: Asi na ni budu žárlit.

Jakub: Ty, princezno?

Kristýna: Zazpívej něco, Jakube! Něco krásného.

Píseň č. 5

O Orfeovi příběh dávný

nám stará píseň vypráví.

On nebyl rek ni rytíř slavný

jen chudý pěvec toulavý.

Ať krásným paním, mužům smělým

o sladké lásce písně hrál,

po jediné toužil srdcem celým

k Euridice pospíchal.

A ona s duší plnou štěstí

chtěla jednou svůj hold mu vzdát.

Ze štěstí vběhla do bolesti,

v trávě ji zlobný uštkl had.

Odebrala se v stínů říši,

Orfeus v žalu zůstal sám.

Ach, čím se jeho bolest ztiší,

proč odchází, kdo milován?

Vydal se za ní v říši stínů,

před tamním vládcem sklonil tvář,

by prosbu jeho nepominul,

životu vrátil slunce zář.

Svým zpěvem dojal boha Háda,

silou své lásky zvrátil řád,

neb dostal slib, že dívka mladá

zpět k lidem smí se odebrat.

Pán podmínku si kladl malou:

Až povede si z jeho pout

Orfeus svoji krásnou milou,

nesmí se na zpět ohlédnout.

Ach, Orfee, ty znáš svou vinu,

ach lásky strastiplný květ.

Vždyť už ses loučil s říší stínů,

proč jenom ohlédl ses zpět?

Co platny byly písně krásné,

co zmohl věrné lásky žal.

Euridiky své, čisté, jasné,

již na světě se nedočkal.

Ten příběh lidské lásky silný,

ať v našich srdcích žije dál.

Orfeus věrný mezi stíny

s Euridikou se přivítal.

Kristýna: Orfeus se nebál... tam mezi stíny?

Jakub: Určitě se bál... všichni se bojíme. Jenom Richard se... Má teď svůj meč...

Richard: Tebe něco kouslo? Jdeme spát!

(Ukládají se.)

Jakub: Můžu si půjčit tvoji dýku?

Richard: Pro mě za mě...

(Syčení, Jakub bodne, ozve se řev Zelené paní, zmatek.)

Richard: Zrádče! Ty zrádče! Chtěls mě zabít! Ve spánku, jinak si na mě netroufneš!

Kristýna: Richarde, vzpamatuj se! Proč by to dělal?

Richard: Kvůli tobě! Kvůli meči! Závidí mi! On mi závidí! Tak odpovíš!

Jakub: Na jakou otázku, princi?

Richard: Ještě se ptej! Jsi zloděj, vrah a zbabělec k tomu.

Jakub: To si o mě myslíš?

Kristýna: Třeba mu ubližuješ!

Richard: Nemluv do toho! Tak přiznáš se už konečně? Nebo ti mám pomoci?!

Jakub: Vystačím si sám... Podívej se na zem, princi. Leží tam mrtvý had. Zelený. Dárek pro Kristýnu od našeho společného přítele.

Richard: Dárek?

Jakub: Zřejmě jsem příliš spoléhal na tvé přátelství. Sbohem!

Richard a Kristýna: Jakube!
(*Jakub mizí v bažinách. Kristýna a Jakub po marném boji upadají do mdlob.*)

Fialka: Tohle se nemělo stát!

Pomněnka: Zbyla tu po něm jen Euridika.

Sněženka: Možná, kdyby se napil!

Pomněnka: Princ?

Sněženka: Možná, kdyby si protřel oči! Máme přece ještě jeden doušek vody, Fialko! Slíbili jsme jim ho.

Fialka: Třeba vůbec nic nepochopí! K čemu mu potom bude naše voda! Víte, jak nemám ráda plýtvání!

Pomněnka: Musíme to zkusit! Lidi to vždycky zkoušejí. Jakub by to taky zkusil!

Fialka: Dobrá. Ty, Sněženko!
(*Pomněnka bere Euridiku a tiše drnká Jakubovu písničku, Fialka jí káravě zahrozí.*)

Richard: Jakube! Kristýno! Zdál se mi hrozný sen!

Kristýna: Nebyl to sen, můj milý.

Richard: Kde je Jakub?

Kristýna: Nevíš?

Richard: Jak to mám vědět? Hrajete se mnou nějakou hru.

Kristýna: Vyprávěj mi svůj sen.

Richard: Nepamatuji se. Počkej! Vnoci jsem se probudil...

Kristýna: Nebyl to sen. Jakub je v bažinách. Místo mě, princí. Už víš, co se stalo?

Richard: Jakube!

Kristýna: Ale ty můžeš být spokojený. Máš svůj kouzelný meč, dokonce jsi vysvobodil i jednu zakletou princeznu.

Richard: Jakube!

Kristýna: Pro slávu se přece musí něco obětovat! Naděláš si nové přátele.

Richard: Pane mlhy. Zvedám svůj kouzelný meč.

Pán mlhy: Jsem poražen! Jsem sluha tvůj! Tvůj pes!
A moje říše bude zvát se tvou!

Richard: Nestojím o ni. Z celé tvé říše mě zajímá jen Jakub! Vracím mu svobodu!

Pán mlhy: Kdo propadl už jednou bažinám,
k lidem se zpátky vrátit nemůže.
Ani moc meče není bez hranic.

Bytosti z bažin a Jakub:
Jsi pánem zbraně, která vládne všem
a nikdo nemá právo se jí vzpěčovat.
Zůstaneš sám, budeš však pánem světa.

Jakub: Nikdo z nás nemůže být tobě roven, milý princí. Tvoje zbraň vládne, ale z bláta nepozvedá. Zůstaneš sám, budeš však pánem světa.

Richard: Zůstanu sám... Jakub se nevrátí... Můžu dobýt celý svět, ale Jakub se nevrátí, Kristýno... Studánka... Čistili jsme ji, je to tak dávno... (*Napije se, Sněženka mu podá vodu.*) Tvoje zbraň vládne, ale z bláta nepozvedá! Patří do tvé říše, ne do země lidí! Hledej si ho v té břečce až do konce světa! (*Odhazuje meč.*)

Pán mlhy: Možná ho najdu dřív! (*Zmizí.*)

Jakub: (*vrací se*) Princí! Nebudeš nejsilnější!

Richard: Přežiju to. Vítej zpátky, kamaráde!

Jakub: Děkuju. I tobě, Kristýno! Kde je Euridika?

Kristýna: Nemohla bez tebe vydržet. Zpívala celou dobu tu tvoji písničku. A my s ní, Jakube! Možná tady bydlí nějaké víly, nemyslíš?
(*Pomněnka podává Jakubovi kytaru.*)

Jakub: Možná! Rád bych někdy nějakou potkal!

Pomněnka: Neříkej dvakrát....

Pěšinkou tichou lesem jít....

DRAMATURGICKÝ PENDANT KE HŘE VERONIKY VALÍKOVÉ A JOSEFA HEJNY POHÁDKA O PŘÁTELSTVÍ A KOUZELNÉM MEČI

Text Veroniky Valíkové a jejího otce Josefa Hejny (verše) je zjevně inspirován příběhy a atmosférou keltských bájí a ság. Opisuje jejich ducha, skladbu i lakonický styl. Pracuje s motivy, které jsou spjaty sdrsnou a nesmlouvavou realitou přírodních a lidských zákonů. Hlavní předností této hry, která ji vyzvedá nad průměr současné dramatiky pro děti, je fakt, že její téma (nutnost lidské vzájemnosti, přátelství a obětavosti) je vyjádřeno prostřednictvím příběhu, přehledného a dramaticky účinného.

Jednou z předností textu je jeho lapidárnost, nevedou se zbytečné řeči, příběh je veden ostře kupředu. Tato vlastnost textové předlohy má úskalí v tom, že nelze stavět a už vůbec ne se spoléhat na převyprávění příběhu prostředky mluvního projevu. Lapidárnost replik předurčuje inscenátory k akcentování na sdělování obrazem, vzájemným jednáním postav, atmosférou. Otevírá se tak nemalý prostor pro fantazii režiséra a hereckého kolektivu, stejně jako pro scénografa a pro tvůrce hudebního a zvukového plánu inscenace. Otevírá se o to víc, a to je další deviza hry, že je z rodu tajemných příběhů, které dětské diváky poutají nad obvyčej silně.

Navzdory tomu, co bylo o hře napsáno úvodem, je třeba konstatovat nutnost dramaturgické práce na přípravě textu k inscenaci. Při pozorném ohledání textu přijde na celou řadu problémů, které je třeba řešit dříve, než se pustíte do jevištní realizace. A to od takové maličkosti, že si kvůli lepší orientaci text rozčleníte na jednotlivé situace. Následovat by mělo, a to v ruku v ruce s dramaturgicko-režijní koncepcí, domýšlení řešení časoprostorových proměn. Např. hned vprvních výstupech Richarda a Jakuba se budete muset vypořádat s rychlým sledem událostí, jakými jsou pozvání na večeři, ulehnutí k spánku, rozhodnutí Jakuba jít s Richardem. O kousek dál s výrokem „*Tamhle za těmi kopci!*“ (to je, tam začínají bažiny) a po sedmi souvisejících replikách s výrazem „*Jsmetady!*“ Bude patrně dobré udělat jasno, jak je to se Studánkovými vílami. Jsou exponovány jako noční bytosti, ale později operují i za dne, aniž by byl dán v textu přímo zřetelný důvod, proč tomu tak je.

Možná nebude od věci, položit si další otázky a snažit se na ně odpovědět a hlavně nalézt scénické prostředky sdělení. Např. proč Richard najednou řekne Kristýně „... *ožením se s tebou...*“, nebo proč a jak to, že Kristýna ví, kde je schován – uložen kouzelný meč, nebo proč se Jakub zhroutí, když se chopí meče, nebo jak dala Pomněnka napít doušku vody Jakubovi, když on byl v bažinách a ona na pasece, nebo jak se ocitne Richard v centru dění – ohrožení, když text ho do něj uvede bez procesu hledání, překonávání překážek atd., atp. Aby mi bylo rozuměno, neuvádím tu tyto příklady proto, aby se spekovalo nad vysvětleními z hlediska logiky reality všedního dne, ale aby divák takové otázky neodváděly od soustředěného vnímání představení, tj. aby scénický obraz, situace, vztahy postav a další prostředky divadelního výrazu byly natolik sdělné, že si divák nebude muset podobné otázky klást.

Co si však dle mého zasluhuje přednostně řešení v dramaturgické přípravě textu, to je otázka nastolení pevných a neměnných zákonů, vyslovovaných Pánem mlhy, respektive prostřednictvím Jakubem vzpomínané legendy o kouzelném meči, a jejich dodržování, respektive zdůvodnění jejich neplatnosti. Myslím, že tady není v textu vše v pořádku. Mám zde především na zřeteli podmínku Pána mlhy, již je stanoveno, že je ztracen ten, kdo vyslechl a prozradí jiným plánovanou proměnu Zelené paní v hada, který má uštknout Kristýnu. Stejně tak podmínku, která stanoví, že kdo se vrátí do bažin, byť jen na krůček, bude zatracen. Jak to koresponduje s návratem Jakuba pro kytaru na kraj bažiny, odhlédneme-li od toho, že ji nespíš musel zanechat hluboko v bažinách? Ona první podmínka má přitom vazbu na píseň, kterou Jakub převypráví příběh Orfea a Euridiky. Mj. tato píseň má spíše vnější vazbu k příběhu hry. Může působit jako varování, ale ve skutečnosti je odrazovým můstkem následujícího sváru. Porušil snad Jakub podmínku tím, že tuto píseň zazpíval, prozradil něco? Porušil podmínku v následné scéně se zabitím hada? Zdá se, že nikoliv, a přesto mizí v bažinách, je na něj uvalen trest.

Potencionálním inscenátorům nelze než popřát schopnost klást si otázky a nalézat odpovědi – scénická řešení, potřebnou dávku imaginace a vůli poprat se s textovou předlohou. Pohádka o přátelství a kouzelném meči za to určitě stojí.

Milan Strotzer

ČERTOVA SLUŽBA

Českou lidovou pohádku
ČERT ČELEDÍNEM
autorsky zpracoval
VÁCLAV ŘÍHA
a publikoval poprvé v roce 1924.
Jako předloha dramatizace sloužila upravená verze
vydaná nakladatelstvím Albatros v roce 1997
ve výboru Nejkrásnější pohádky o čertech

scénář
DAVID BAZIKA

napsáno pro divadlo Saně na kolech
listopad 1998

OSOBY

Čert (Čeledín)
Anděl
Kníže
pán
Martin

1. OBRAZ – Předscéna, úvod do děje

(Tento obraz je opravdu jakousi předscénou, herci ještě nejsou ve svých rolích, chovají se jako vypravěči.)

(První plán)

MARTIN: Už je to tak na tom světě zařízeno, že pro útěchu máme nebe...

(Druhý plán, průsvit, svět nebeský, andělská melodie, anděl zazvoní na malý zvonec.)

(První plán)

... a pro výstrahu peklo.

(Druhý plán (opačná strana), průsvit, svět pekelný, pekelná melodie, čert hartusí a chrastí řetězem.)

(První plán)

O každém našem kroku se dole...

(Čert vpadne do prvního plánu.)

... a hlavně nahoře...

(Vstoupí anděl.)

... všecičko ví. A hned se to pečlivě zapisuje, hodnotí, zkrátka eviduje.

(Dělají si poznámky.)

Nad každým člověkem bdí jeho anděl strážný,... ale každého člověka pokouší a škádlí i jeho ďábel.

ČERT: Kartičky, kostky, ...

(Anděl a čert se přetahují o Martina.)

MARTIN: Tihle dva se o nás v jednom kuse tahají a podle toho, jaký život vedeme, tak to má zrovna anděl navrch, nebo nám čert kouká z očí. Vše je spravedlivě rozděleno. A jak s tím kdo naloží, to už je jen na něm. Jedno je ale jisté!

ANDĚL: Vyzrát na čerty může jen nevinná duše, která peklu nepropadla, třeba vysloužilý voják, nebo chytrý sedlák, někdo, kdo má pod čepicí, nad spravedlivými lidmi čerti ztrácejí moc.

ČERT: Zato s hříšníky nebo hlupáky, kteří se nám vlastní krví upíšou, bohatými lakomci, šejdíři a zlými lidmi, s těmi už máme lepší pořízení.

MARTIN: A jak se ví, kdo do kterého pytle patří? Jednou za rok, v předvečer svatého Mikuláše se sejde anděl s ďáblem u nás na zemi a na neutrální půdě rokuje o lidech, kdo se jak chová, koho odměnit a koho potrestat.

2. OBRAZ – Sněm anděla a čerta

(Dvě houpačky, v každé kantně jedna, čert a anděl se protisměrně houpají a rokuje, nejdříve si zachovávají odstup, pak se do sebe pustí.)

ANDĚL: To třeba takový sedlák Martin. To je zbožný člověk. Se vším spokojený, nikdy nekleje.

ČERT: Proč by taky klel, když se mu dobře daří?! V jednom kuse mu podstrojuješ!

ANDĚL: Kdepak, to on sám od sebe!

ČERT: Ale kdyby se na chvíli dostal čertovi do rukou, to by hned jinak zpíval!

ANDĚL: Martin ne, za toho ručím.

ČERT: Všichni lidé jsou stejní, chválí svého patrona, jen když jim sype!

ANDĚL: Povídám, že Martin klít nebude, i kdyby v bídě a soužení žil!!!

(Ztrácejí trpělivost, seskakují zhoupaček.)

ČERT: A já ti povídám, že bude.

(Jeden zesměšňuje druhého.)

ANDĚL: Ať mě peklo polkne, nebude!

ČERT: Jako že je nebe nade mnou - bude!!!

ANDĚL: Co se nebe dovoláváš, ty kozle umouněný!

(Martin si pohvizduje (m.o.), to přiměje Anděla a Čerta aby rychle jednali.)

ANDĚL: Dobrá tedy, když nevěříš, vyzkoušej Martina a když neza-
kleje, budeš mu sloužit, dokud si to Martin bude přát.

ANDĚL + ČERT: Jelito, kopyto... *(tma, zvuk, zkratka akcent)* platí to!!!

3. OBRAZ – Čertova zkouška

(Martin, spokojený, zdruhého plánu se mu směje sebejistý čert, Martin o něm neví.)

MARTIN: Děkuji ti, svatý Martine, můj patrone, za všechny tvé dary.
(Čert se objevuje na svoje repliky.)

ČERT: Cha, cha. Jen počkej, až tě skřípnu, ...

MARTIN: Úroda bude letos bohatá, ...

ČERT: Úrodu zničím ...

MARTIN: Díky tvé štědrosti mám střechu nad hlavou ...

ČERT: Stavení vypálím ...

MARTIN: A tak snad zimu v pokoji přečkám.

ČERT: Jen, počkej, ty budeš jinak lamentovat.

MARTIN: Půjdu dát kravce trochu sena, i za ni ti můj patrone velice děkuji.

(Odchází, čert má scénu konečně pro sebe.)

ČERT: Jen běž, já ti to tu zatím trochu přerovná.

(Zaklínadlo – kouzlo - hromobití, blesky, čert vypálí Martinovi statek a zničí celé hospodářství.)

Zaklínám vás - mraky černé,

volám všechny síly temné,

dštěte síru, oheň, blesky,

ať zbude popel, třesky plesky.

(Rozvaliny, spáleniště, čert je spokojený se svým dílem, Martin se zdrcen vrací.)

MARTIN: Tak, krátká chvíle, a je ze mě žebrák. Co naplat, snad se do jara nějak užívím, ...

(Čert je zaskočen Martinovou pokorou.)

ČERT: Na poli nezbyl rovný klásek!

MARTIN: Spát snad taky budu mít kde ...

ČERT: Shořel ti dům, trumbero!

MARTIN: Můj anděl strážný mě jistě neopustí!

(Kdo se rozčiluje, je paradoxně čert.)

ČERT: Co? A to je všechno?! Ani nezahartusíš?!

MARTIN: To mě můj patron jistě jen tak zkouší, jestli jsem mu věrný.

ČERT: Blblbl ... kakraholte, donevetr, mordyje hadry...
(*Světelná změna, hromobití, druhý plán, průsvity, nebe a peklo.*)

ANDĚL: Ani si vzteky neodplivl. Zato ty kleješ, až se země třese.

ČERT: Však to je jen začátek, ještě nemáš vyhráno.
(*Zpět první plán.*)
Když jsou ti málo hromy a blesky, když síra a oheň tě spíš děsí než popuzuje, ať tě trápí drobný naschvál, zlomyslnost a podlost. A pak uvidíme, ty svatoušku.
(*Čert provede Martinovi sérii naschválů, štípne ho, podrazí nohy, zahodí čepici, doufá, že si alespoň jednou slovně uleví. Martina to spíš pobaví.*)

MARTIN: To je veselé. Štípne mě komár, zakopnu o pařez, a jak se zdá, mám létající čepici.

ČERT: Ještě tu budu pro legraci!
(*Všimne si uzlíku skrajícem chleba.*)
A hele, svačinka!
(*Vezme ji Martinovi a zakousne se do ní.*)
A budeš o hladu, bambulo, to už tě dopálí!

MARTIN: To jsem blázen. No co. Snad měl nějaký chudás ten krajíc víc zapotřebí než já, ...ať mu ho Pánbůh požehná!
(*Čert se zakucká, světelná změna, průsvit, nebe, anděl zazvoní.*)

ANDĚL: S radostí, milý Martine.
(*Pokřičuje čerta.*)

ČERT: Co to děláš?! Copak se mohu požehnaný vrátit do pekla?

ANDĚL: Jaképak do pekla, prohráls sázku, čeká tě služba, abys odčinil, co jsi provedl.
(*Tma, muzika, přestavba.*)

4. OBRAZ – Čert čeledín

(*Na scéně zkroušený Martin, unavený prací, podvečer, k pastoušce se přibíhá podivný chlapík, umouněné ruce, rohy zakrývají rezavé vlasy, oči jako uhle, napadá na jednu nohu.*)

ČERT / ČELEDÍN: Dobrý večer, hospodáři.

MARTIN: (*nedůvěřivě*) Copak byste rád, člověče, tak pozdě na noc?
(*Udržuje odstup, nervózně žmoulá kabát.*)

ČELEDÍN: Jdu k vám za čeledína, vezměte mě, uvidíte, že vám to bude k dobrému.

MARTIN: Človíčku, co vás to napadá, vždyť já nemám sám co jíst, jak bych vás uživil, čím bych vám zaplatil?!

ČELEDÍN: Copak o to, o plat já nestojím, nějak se už uživím.

MARTIN: Nebuďte bláhový, se mnou byste si moc nepolepšil, o všechno jsem přišel, smůla se mi lepí na paty a robota na panském, darmo mluvit.

ČELEDÍN: Jen mě nevyhánějte, hospodáři, budu za vás robotovat a vy si pracujte na svém, uvidíte, že si do jara pomůžete.

MARTIN: Nemám, jak se svými vyrovnat.

ČELEDÍN: Však ono se to nějak vrátí.
(*Čert blafuje, leze to z něho se sebezapřením.*)
Týdny už se jen tak sám protloukám, alespoň budu mít s kým promluvit.

MARTIN: Buď jste dostal úžeh a horkost vám popletla hlavu, nebo si štěstí na mě zase vzpomnělo. Človíčku, vás mi posílá samo nebe! Tak tedy Pánbůh zaplat!
(*Dusí v sobě vztek a ponížení, procedí mezi zuby, aby si ulevil.*)

ČELEDÍN: Bzz. To čert je dlužen.
(*Sedlák nerozuměl, trochu nechápavě se na chláпка otočí, ten to zamlouvá.*)
A do čeho se mám nejdřív pustit, hospodáři?!... Co byste si přál?

MARTIN: Něco si přát? Vidiš, to už mě dlouho ani nenapadlo.
(*Pobaví ho čeledínova otázka, vtipkuje.*)
Ale stračena by určitě něco ráda, hromadu voňavého sena.

ČELEDÍN: (*Překvapí sedláka vážnou odpovědí.*) Budte bez obav, o seno se nestarejte, po nějakém se zítra poohlédnu.
(*Muzika, přestavba, noc se mění v ráno, které ohlašuje kokrháním kohout, na panské robotě projíždí kočár s knížepánem, zastavuje.*)

KNÍŽEPÁN: Hm, divná věc... Martinův čeledín, říkáš, hm ... Dobrá tedy. Půjdeš na louku kosit otavu, kulhavý. A to ti povídám, žádné lemplování, ať je do týdne posečeno, dřív než otava zmokne! ... Musí to být! Rozumíš?

ČELEDÍN: Jak poroučíte, jemnostpane, jen ...

KNÍŽEPÁN: Co ještě?

ČELEDÍN: Nač se s tím takhle párat?! Když mi z posečeného dáte tolik sena co unesu, bude práce do rána hotova.

KNÍŽEPÁN: (*Pro sebe.*) Hm, i kdyby čtyři ruce měl, to stačit nemůže.
(*Nahlas čeledínovi.*)
No dobrá, ale když ne, dostaneš v šatlavě, co se do tebe vejde.

ČELEDÍN: Ráno pošlete pro povozy, bude posečeno!
(*Knížepán odjíždí, zvuk kočáru, světelná změna, druhý plán (stínohra) – čeledín (čert) kosí seno, kokrhání kohouta, čeledín sebere vše co pokosil, rozednívá se, čeledín vstupuje na statek sohromným balíkem na zádech.*)

ČELEDÍN: Přinesl jsem vám nějaké to seno, hospodáři. Složím to do chléva.

MARTIN: (*Vyjeveně.*) Jak jsi ktakové hromadě přišel?

ČELEDÍN: Chtěl jste přece, pro kravku, nebo ne?!
(*Zvuk kočáru, přijíždí knížepán, Martin smekne.*)

MARTIN: Pozdrav Pánbůh, jemnostpane.

KNÍŽEPÁN: Hm, divná věc, odkdy má cháska jako jsi ty čeledíny? Chudý si jak kostelní myš. Čím ho platíš? Vypadá jako by do pěti počítat neuměl, ale práci zastane ze deset sekáčů, hrome. Odnesl snad půl louky!

MARTIN: Je u mě zadarmo, jemnostpane, ze své vůle.

KNÍŽEPÁN: Hm, tak je to tedy ... divná věc. Když rád pracuje zadarmo, pošli ho zítra rovnou za mnou, naložím mu na hřbet tolik, že by to i koně porazilo.
(*S posměchem odjíždí, čeledín vše slyšel.*)

ČELEDÍN: Budte bez obav, hospodáři.

(*Spiklenecky se ušklíbne.*)

Když mi to na hřbet naloží, alespoň toho více přinesu.

(*Oba se začnou trochu ze zoufalství smát.*)

Řekněte, hospodáři, co byste si ještě přál?

MARTIN: (*Jsou stále veselí, nouze je docela sblížila, Martin čeledína nebere vážně a trochu sní.*)

Přál, kdybych byl pán a mohl poručit, tak bych si přál plnou ošatku, ne celý pytel obilí, to by byl chlebiček s tak chřupavou kůrkou ...

ČELEDÍN: Žádný strach, bude obilí plná sýpka.

(*Čeledín peláší na zámek, Martin se nestačí za ním ani ohlédnout, na zámku.*)

KNÍŽEPÁN: Dnes mám pro tebe nový úkol. Půjdeš do stodoly a do týdne vymlátíš vše co je na půdě uloženo. Musí to být! Rozumíš?!

ČELEDÍN: (*Jen se podrbe za krkem a kření se.*)

KNÍŽEPÁN: Tak rozuměls?

ČELEDÍN: Slyšel jsem, říkal jste do týdne, já jen ...

KNÍŽEPÁN: Co ještě?

ČELEDÍN: Zvládl bych to mnohem dřív! Ráno může být všechno hotové!

(*Podsouvá překvapenému knížepánovi svůj nápad.*)

Dejte mi z vymláčeného tolik, co sám unesu a nemusíme se s tím párat celý týden!

KNÍŽEPÁN: (*Pro sebe.*) Hm, otavu si sice za noc pokosit dokázal, ale vymlátit všechno obilí, na ječmen, oves a pšenici roztřídit, to svést nemůže.

(*Sázka se mu zalíbí.*)

Dobrá tedy, když to ale nestihneš, budeš sám bit jako žito!

ČELEDÍN: A cep mi nedávejte, co s takovým stéblem!

(*Knížepán odjíždí, zvuk kočáru, opakuje se situace jako skosením, světelná změna, druhý plán - čeledín (čert) bere snopy jak mu pod ruku přijdou, mlátí s nimi o mlat, zrna vyletují na všechny strany, hvízdne na prsty, obilniny se roztrídí do správných pytlů, kokrhání kohouta, svítání, čeledín bere největší pytel a tradá na statek za Martinem.*)

ČELEDÍN: (*Sotva se belhá pod obřím nákladem, ale bodře se na vyjeveného Martina šklebí.*)

Dobré ráno, jak jste si přál, hospodáři, tak se děje, přinesl jsem trochu té pšenice. Dám ji do sýpky.

(*Zvuk kočáru, čeledínovi je v patách rozzuřený knížepán, Martin smeká, vše se opakuje v rychlejším tempu.*)

KNÍŽEPÁN: (*Nečeká ani na pozdrav a začne hartusit.*)

Asi si myslíš, že mě ty i ten tvůj nádeník převezete, vždycy když se vám to zamane? Ho, ho, tak to ne. Tentokrát se napálit nenechám! Mám za městem les, pořádné stromy. Les vykácíte a do rána ať jsou kmeny na pile.

MARTIN: Máme oba jen dvě ruce...

KNÍŽEPÁN: Musí to být. Když ne, nechám vás natáhnout na skřípec, zmrskat a pošlu vás na devět let na vojnu! Rozuměls?

MARTIN: Jemnostpane, slitujte se!

KNÍŽEPÁN: Teď ať ti ten tvůj silák pomůže!

(*Ironicky, škodolibě.*)

Abys neřekl ... když se vám to podaří, můžeš si pak z mého dřeva postavit klidně nový dům ...co dům, třeba celý statek! (*Knížepán odjíždí, Martin sklesle.*)

MARTIN: Ber nohy na ramena a utíkej odsud, přítelíčku.

ČELEDÍN: Žádné strachy, hospodáři, buďte rád, budete mít nové stavení.

(*Světelná změna, druhý plán, - vichřice, praskání dřeva, rány, pád stromů kokrhání kohouta, svítání, když opadne mlha je vidět úhledně srovnané kmeny, čeledín cosi opravuje na stavení.*)

ČELEDÍN: V noci řádila vichřice, všechny stromy vyvrátila a polena naštěpala ...

MARTIN: Jak si to všechno dokázal? Všechny vrtochy našeho knížepána si odvrátil?!

ČELEDÍN: (*Předstírá skromnost.*) Ale, to nestojí za řeč! Od knížepána máte navždy pokoj, hospodáři, už si na vás netroufne.

MARTIN: To bych si tedy přál. Řeknu ti, kdybych nebyl zbožný člověk ...

(*Čeledín - Čert mu visí na každé hlásce.*)

ČELEDÍN: Tak !!!

MARTIN: Já bych snad ...

ČELEDÍN: Co !!!

MARTIN: Zkrátka, dům mám, mám co jíst, ...

ČELEDÍN: (*Už neskonale trpí.*) ... a dál !!!

MARTIN: A už si nic jiného nepřeji, než aby toho mocipána vzal čert a v tom jeho kočáře ho odvezl rovnou do pekla!!!

(*Hrom, chvilková tma, Martin vyslovil poslední přání a sázka je naplněna, čeledín se změní zpět v čerta.*)

ČERT: Děkuji, Martine, že už si nic jiného nepřeješ. Na to jsem čekal! A tvé poslední přání splním, a rád!

(*V druhém plánu čert unáší knížepána do pekla.*)

5. OBRAZ – Epilog

(*Pomalů světlo, na scéně se houpají na houpačkách čert a anděl, jako na začátku hry.*)

ANDĚL: Svět by nemohl existovat bez ráje ...

ČERT: A co peklo?!

ANDĚL: Umíte si to vůbec představit bez spravedlnosti a laskavé pomoci?

ČERT: A kam by přišla lakota, zlomyslnost, pomluva a podlost?

ANDĚL: Boží mlýny melou ...

ČERT: Pomalu ...

ANDĚL: Ale jistě!!!

ČERT: Co třeba tamhle Petr? Zlobí!

ANDĚL: Kdepak, to jenom jednou uklouzl ...

(*Text do ztracena, hra dobra a zla nikdy nekončí, tma, muzika.*)

KONEC

DRAMATURGICKÝ PENDANT K TEXTU HRY ČERTOVA SLUŽBA PODLE POHÁDKY VÁCLAVA ŘÍHY ČERT ČELEDÍNEM PRO TŘI HERCE A JEDNU LOUTKU ZDRAMATIZOVAL DAVID BAZIKA

Profesor Václav Tille pro nás a pro pohádky vykonal obrovskou práci svým mnohasvazkovým dílem. V něm nejen sebral všechny dostupné pohádkové motivy a provedl jejich srovnání, ale pod pseudonymem Václav Říha publikoval pohádky, které nově fabuloval z původních motivů. Péči věnoval i příběhům ovlivněným christianizací, tedy legendám a miráklům převedeným do lidového pohádkového vyprávění. Čert čeledínem v sobě spojuje starozákonní příběh Joba a pohádku o právu, kterému se musí podřídit i peklo, tedy zástupce zla, jinak by se řád na zemi a jeho zrcadlový odraz na nebi zcela zhroutil.

Dále podotýkám, že David Bazika - přes všechny následující poznámky - dramaturgizaci pohádky v základním obrysu naplnil. Dramaturgizace je provedena pro tři osoby a loutku a vycházela nejspíše z potřeb divadla Saně na kolech. Avšak i toto utilitární zacílení v sobě obsahuje jisté problémy a nenaplněné, byť otevřené možnosti. Poznámky jsou tedy určeny nejen směrem k textu, ale i těm souborům, které po dramaturgizaci - zcela oprávněně - sáhnou, a kde je hráčů (činoherních i loutkových) více. Poznámka technická: první, druhý, třetí, etc. plán se dnes spíše používají ve smyslu tematickém, než ve smyslu scénografickém, jak v textu udáváno.

1) Zavedení VYPRAVĚČE v obraze 1. a 5., tedy v prologu a epilogu sice elegantně pohádku rámuje, ale naučení tematické i vyznění divadelní (zcizení), které tento střídavě použitý epický prostředek přináší, není až tak působivé. Vůbec by nebylo na škodu, kdyby Vypravěč vstupoval do dění ne snad jako jeho hybatel, ale jako ten, kdo upřesňuje či určuje výchozí parametry prostoru, času a děje, a stálo by za to i uvažovat, zda mu při jisté výkladové koncepci neponechat odstup a komentátorské zcizení tématu.

2) D. Bazika má v textu řadu scénických poznámek, ale nejsou dostatečné ve smyslu Co a Jak a Proč, ve smyslu kontextu a příčin. Taktéž možná schází drobné scénografické vidění, jak je co myšleno, aby se bylo od čeho odpíchnout. Ona mezerovitost (scénických a scénografických poznámek) nemusí zajisté být vždy zaplněna předem, může být vysvětlena zpětně. Oč jde, říká například ČERT: Zaklínám vás mraky černé třesky plesky. Ale občasné upřesnění jaké jsou třesky plesky, a to v poznámce, by nebylo na škodu. A to i tehdy, či především, když inscenátoři půjdou cestou autorem vůbec nepředešpanou. Třeba o co všechno ve vidění autora D. Bazika Martin přišel při čertovském řádění; jak je ustavena pastouška, v jaké podobě, tedy i tematickém vyznění; nebo jak je to se svačinou na pařeze? (Že Martin kácí stromy, ví jen ten, kdo četl pohádku.) A dokonce jednou roli Vypravěče přebírá Čeledín, a to na tehdy, kdy vypravuje, jak řádila vichřice.

3) Občas se vyskytnou v promluvách ornamenty, což není na škodu, i když se to může v tak malém útvaru zdát nadbytečné. Pokud ale repliky v daném kontextu zavádějí nové motivy, jako např. ČERT: Kartičky, kostky ..., či o kus dál ANDĚL: Co se nebe dovoláváš, ty kozle umouněný!, tak ty by bylo záhodno škrtnout či přesunout tam, kde směřují k jednání, a ne k pouhému popisu.

4) Bude též zapotřebí se rozhodnout, ke komu se Martin bude obracet pro posilu, a důsledně v textu používat buď označení svatý patron Martin, nebo anděl strážný, a dokonce považovat, zda do textu drobně nepřidat tato magická zaklínadla. Není dobré míchat dohromady tyto rozdílné a zároveň v liturgickém vyznění shodné pojmy (sv. Martin, anděl strážný), a to nejen proto, že pohádka je určena nižší věkové adrese. Jde totiž o to, že když jsou do hry zavedeny konkrétní postavy Anděl a Čert, a neustaven patron svatý Martin (leda jako abstraktní fátum), tak i vzhledem k reálné dramatické osobě Anděla by byl lepší anděl strážný.

5) Uvažovat, zda na konci obrazu 3. či na počátku obrazu 4. nezveřejnit převlek Čerta do Čeledína. Zajímavé vizuální provedení na jevišti by bylo v souladu s tématem. Šlo by to naproti i tehdy - či především tehdy - kdyby někdo naopak měl mýtické bytosti Anděla a Čerta jako loutky, a teprve přesunem do jednání s činoherci by na sebe logicky brali podobu světa reálného. To jest, oblečením loutky Čerta do Čeledína by se zároveň zpředmětnil a ustavil a zdůvodnil Čert jako Čeledín a zároveň Čeledín jako činoherec.

6) Kde je loutka Knížepána vedena Andělem, je napsáno, že to má smysl nástrahy a překážky a součást zkoušky. (sic!) Jde ale o to, jaké zkoušky? Kdo ji podstupuje? Martin? - NE! Knížepán? - NE!, neví o ničem, nemůže nic podstupovat, a navíc je to loutka. Čert? - asi ANO! ale to je nonsens! Prostě jde o zdůvodnění za roh, proč loutka a proč vedená Andělem.

7) Dále je nutno pochopit, že konflikt mezi nebem a peklem se řeší přes zemi, přes postavu Martina (Joba). Protože ale platí jistý řád (nejen sázka), musí peklo zaplatit tomu, koho zkoušelo, a tak konflikt končí. Ovšem v realitě i v pohádce si peklo musí přijít na své, a tak do příběhu vstupuje nový konflikt, a to mezi Knížepánem a Martinem, kterého však v souboji zastupuje Čeledín (peklo). V pohádce nejde o náhodnost, ale o tematizovaný záměr, který však D. Bazika nerespektoval a navíc jej rozostřil přes loutku animovanou Andělem. Toto je úhel problém dramatizace, a to bez ohledu na možnosti souboru.

8) Nejvíce naproti dramatizaci by možná šla koncepce, že mýtické světy a jejich zástupci jsou loutky, a pouze Čert, když musí zastoupit člověka, se proměňuje. To by umožnilo zachovat rozličné hrací plány (tematicky i scénograficky), tedy i vizuálně zajímavější rozvrstvení, kde by i Knížepán mohl - protože musí - zaujímat vztahy a jednat, aby mohl být po právu potrestán, etc.

Jinak nutno říci, že si s touto slušně připravenou dramatizací mnohý soubor může dobře pohrát.

Vladimír Zajíc

Dovětek redakce (konzultovaný s Vladimírem Zajícem):

Týká se odstavce uvedeného ad 1): Původní text, který také Vladimír Zajíc posuzoval, obsahoval postavu Vypravěče. Autorova úprava pro vydání v AS postavu Vypravěče vypouští a vypravěčské role se mj. zhošťuje i postava Martina. Není to šťastné řešení, neboť jím se ruší vnitřní princip této pohádky, tkvící v konfliktu mezi nebem a peklem, který se řeší přes pozemskou postavu Martina (Joba) – viz ad 7).

(MS)

DRAMATURGICKÝ POZORNÍK

JEROEN VAN
DEN BERG

Dramatik a režisér narozený roku 1966.

Režii studoval v Amsterdamu na Vysoké škole umělecké (1989-93), kde je od roku 1995 externím docentem režie. Během studií spolupracoval s divadelním souborem Het Oranjehotel a díky této spolupráci získal divadelní cenu města Amsterdam. V současné době je Jeroen van den Berg jedním z uměleckých vedoucích souboru. Kromě vlastních textů režíruje díla světových dramatiků: Becket (*Konec hry*), Čechov (*Racek*), Ibsen, Pinter,

Molière aj.

Převážná většina jeho vlastních her vznikla na objednávku různých nizozemských divadelních souborů.

Divadelní hry: *Levenskunst voor jonge mensen (Umění žít pro mladé lidi)*, 1992

Het onderzoek (Výzkum), 1993

Bosch International, 1993

One for the millinons, 1994

The best of I did it my way, 1994

Moord (alles gebeurt altijd ergens anders) / Vražda (všechno se stalo někde jinde), 1995

De vrouw van Schopenhauer (Žena podle Schopenhauera), 1996

Barkhorst, 1996

De man die een streep op de muur zette (Muž, který udělal čáru na zdi), 1996

ŽENA PODLE SCHOPENHAUERA

Překlad: Z holandského originálu *De vrouw van Schopenhauer*, vydaného souborem Het Oranjehotel, v roce 1996 přeložila Monika Loderová.

Osoby: 1 muž a 1 žena: Arthur, 21 let; Johanna, jeho matka (asi 45 – 55 let).

Místo děje: Odehrává se v jednom pokoji Johannina domu. Dveře, psací stůl, psací stroj, pohovka.

1. scéna

Johanna píše Arthurovi dopis na stroji. Zdůrazňuje mu, že ho má ráda, ale že jejich soužití ji způsobuje velké nepříjemnosti a bolest. Vadí jí způsob Arthurova chování, jeho malomyslnost, žalozpěvy, řečnění o lidské bídě a bezvýchodnosti. Johanna by chtěla dál žít bez něj, jako dřív, kdy jezdil jen na návštěvy. V současné situaci navrhuje řešení: Arthur za ní může přijít vždy odpoledne na dvě hodiny, krom toho se smí účastnit salonů, které Johanna pořádá. Jíst a pít bude sám ve svém pokoji. Na závěr dopisu dodává, že doufá v respektování těchto pravidel.

2. scéna

Arthur u psacího stolu poslouchá Rossiniho. Johanna mu přináší čaj, kárá ho za hlasitou hudbu. (Arthur ji ještě zesílil, jakmile zjistil, že matka přichází.) Arthura zajímá pouze to, zda se ozval vydavatel, kterému poslal svůj filozofický spis. Matka – spisovatelka syna uklidňuje, z vlastní zkušenosti ví, že než se kniha připraví k vydání, chce to čas. Nabízí Arthurovi, aby zašel dolů vypít čaj s návštěvou – Goethem a ostatními. Arthur má ale všechny matčiny přátele za pokrytce. Lituje se, překvapí ho jen, že u matky na návštěvě je také Janna. Ta jediná ho zajímá. Matka nevidí žádný smysl v pokračování rozhovoru, chce odejít, ale Arthur ji začíná předkládat svá kritéria hodnocení lidí – nejvyšší jsou umělci, hned po nich filozofové. Tím ovšem nemá na mysli matčina přátele, filozofa Hegela, ale „opravdové“ filozofy. Sám sebe za takového považuje. Navíc je muzikant, takže je na vrcholu žebříčku. Arthur se k veškerým závěrům dostává svým způsobem logického odvozování. Matka se sem tam snaží vyjádřit zájem o jeho myšlenkové pochody, to ale Arthura stále více rozčiluje. Když začne matce připomínat, jak dlouho je otec po smrti a ona si zve do bytu muže, ztrácí Johanna trpělivost a odchází. Arthur to neregistruje a shrnuje své mínění o Goethovi.

3. scéna

Johanna v Arthurově pokoji hledá psací stroj. Sem tam něco přečte z mnoha papírů a směje se tomu. Přichází Arthur a velmi se rozčiluje, že se mu matka hrabe ve věcech. Neposlouchá, že hledala stroj. Arthur si důsledně hájí svůj jediný majetek – psací stůl. Opět se ptá, zda volal vydavatel, ale matka má pro něj pouze vzkaz z univerzity, od sekretářky Hegela. Než vůbec stačí říct, o co jde, odsoudí Arthur nejdříve sekretářku – její vzhled a z toho vyplývající hloupost. Rozvášně se výkladem o lidech – čmuchalech, kteří mají život rozdělený na nejnižší činnosti. Matka se snaží přerušit ho připomenutím psacího stroje nebo vzkazu od sekretářky, ale bezvysledně. Když Arthur začne hodnotit i Hegela, podaří se matce konečně oznámit, že jí Goethe přinesl inzerát z novin, na který Johanna za Arthura zavolala a získala tím pro syna možnost přednášet na univerzitě. Arthur si to chce rozmyslet, nechce, aby s ním kdokoli manipuloval. Když matka odejde spohrůžkou, že pokud na univerzitu nezavolá, udělá to sama, sedá si Arthur k psacímu stroji a najednou neví, co napsat. Svede to na matku, která ho vyrušila.

4. scéna

Arthur jásá nad novinami, matka ho za ten halas přichází napomenout.

Meditovala právě dole s Goethem a ostatními. Arthur matce nadšeně ukazuje v novinách inzerát na svou knihu. Matka ho dlouho nevidí. Arthur se raduje, vydavatel udělal, co mu poradil. Napsal, že v Arthurově knize půjde o novou mimořádně souvislou řadu myšlenek. Arthur matce vyčte, že na něj není pyšná, že dokonce vždy zapomněla na jeho narozeniny. Matka se brání, připomíná, jak Arthur dostal houpacího koně. Takovému dárku se ale Arthur vysmívá. Nijak dítě nerozvíjí. Johanna má pocit, že každý z nich mluví jinou řečí sestavenou z týchž slov. Podle Arthura matka žálí na jeho úspěch. Matka chce zpět psací stroj. Arthur zesměšňuje její knihy. Nad sebou nepochybuje. Studenti, kteří nechodí na přednášky k němu, ale k Hegelovi, to určitě dělají jen pro body navíc. Matka opáčí, že si nejspíš neměl vypsát přednášku ve stejnou dobu jako Hegel. Ale Arthur to udělal schválně – studenti tak mají možnost přirozeného výběru. Z jeho řeči matka pochopí, že Arthur má jen pět studentů, což ji vyděsí. Arthur ji strká ven zpokoje. Je přesvědčen, že ho čeká sláva. Právě tady, u stolu po otci.

5. scéna

Arthur sedí u psacího stroje. Jakmile má dojem, že zaslechl něco za dveřmi, začne zběsile psát. Co napsal, čte a hodnotí jako brilantní. Pak si představuje, že do pokoje přišla Janna na oslavu jeho 21. narozenin. Své chování k ní Arthur nahlas popisuje a hodnotí. Hraje si, jako by mu uprostřed oslavy zavolal nakladatel a domlouvá s ním druhé vydání Arthurovy filozofické knihy. Ta údajně mizí zpultu. Arthur si vydavatelem tyká. Janně říká, že si všiml jejího zájmu o něj. Ona se mu také líbí, vyjadřuje jí svůj obdiv. Vystříká přitom po pokoji láhev sektu. Vtom se ozve skutečné zaklepání a Arthur se musí vrátit do reality. Johanna nese synovi dort s jednadvaceti svíčkami. Arthur okamžitě začne zlehčovat jakékoli oslavy, život je prý marnost, člověk přichází na svět v bolesti a celý život se to pak moc nemění. Matka se snaží upozornit Arthura na dárek, který přinesla – hodinky. Arthura zaujme jen lístek od Janny. Matka mu ho nahlas čte: „Arthurovi Scherrenhansovi...“ Z lístku vyplývá, že Janna má přítele, s kterým je teď někde daleko. Je ale často sama. Projevuje vděk za to, že si na ni Arthur vzpomněl s pozvánkou na oslavu narozenin, ale nemůže přijet. Arthur nevnímá hodinky, které mu matka předává, myslí jen na Jannu. Utěšuje se – existuje přece mnoho Jan. Ta „jeho“ Janna je ale výjimečná. Matka znovu upozorňuje na hodinky – přivezl je Goethe ze Švýcarska a jsou dokonalé. Doufala, že by aspoň jednou mohla být pohoda. Arthur shazuje Goetha, opovrhne hodinkami. Před matkou zakrývá své zklamání z lístku – našťastí se na Jannu netěšil, takže nemůže být zklamaný. Opakuje, že Janna je zvláštní, moderní dívka. Hodinky k životu prakticky nepotřebuje.

6. scéna

Arthur čte do telefonu vydavateli připravený monolog – výtky. Připomíná, že je filozof a potřebuje klid. Být filozofem znamená být výjimečnou osobností, u které je třeba vše respektovat. Je zřejmé, že vydavatel s Arthurem mluvit nechce, jde mu o rozhovor s Johannou. Tu Arthur zapře, přestože právě vešla do pokoje. Arthur vydavateli vynadá za chování k autorům a praští mu telefonem. Popadne ho záchvat smíchu. Své myšlenky si nahrává na diktafon. Matka mu připomíná, že by měl jít na univerzitu, ale Arthur tvrdí, že studenti jsou s Hegelem na dlouhodobé exkurzi. Ale Johanna Hegela potkala ve městě, chce mu zavolat. Arthur opět skálopevně tvrdí, že Hegel zřejmě přivezl nemocného studenta. Popíjí víno a provokuje matku. Matka se ho snaží donutit, aby vstal z pohovky, argumentuje tím, že je to její dům, Ona určuje pravidla. Arthur ji nakonec poslechne. Zabývá se myšlenkou, která je také v záhlaví celé hry: „*Co asi viděl Bůh, když viděl, že všechno je dobré? Nebo si myslel: tak to musí být dobré a se zbytkem ať si poradí?*“ Arthur má na svět a život svůj názor: vše je dané a člověk to prostě nezmění.

7. scéna

Johanna píše na stroji, Arthur se ni dívá kukátkem. Rozčiluje ji to. Arthur matčinu práci a výsledky zlehčuje, ona se snaží převést hovor na JEHO práci. Je ráda, když slyší, že se jeho kniha prodává a připravuje se druhé vydání. Arthur to nevnímá, zaobírá se kukátkem. Rozčílí ho, když matka opravuje jeho slovní spojení „kňučet smíchy“. Johanna se přestává snažit o pořádný rozhovor. Končí s Arthurem, upozorňuje ho, že mu bude jen psát důležité věci, nebude s ním mluvit. Arthur podle ní není špatný, ale každého našťastě svým chováním. On začne mluvit o Goethem, matka to nevydrží a pronese svůj, tj. opačný názor, ale Arthur ho zas jen odsuzuje a pomlouvá. Johanna si myslí, že Arthur své soudy nikdy neřekne do očí lidem, kterých se týkají. Arthur matku vydírá – matka, která nemluví se synem, není správná matka. Lituje sám sebe. Matce vyčítá návštěvy Goetha a ostatních. Ona na jeho „filozofický“ monolog nereaguje.

8. scéna, která je rozdělena black-outy, z nichž každý znázorňuje posun v čase

Matka hněvivě píše. Arthur vedle ní na pohovce mluví jakoby necíleně o pokleslosti a obtížnosti lidí píšících na stroji. Johanna se nemůže soustředit. Arthur se lituje, nemůže přemýšlet. Sám sobě nejlépe vyhovuje jako partner v dialogu. Mezi jeho jednotlivými proslovky o světě vidíme Johannu, která je čím dál méně schopná práce, až je nakonec Arthur v pokoji sám. Je pak čím dál víc skleslý. Vyrostly mu vlasy. Mluví a mluví a přesvědčuje lidstvo o své pravdě. Po posledním black-outu se objeví matka s kufrem v ruce. Arthur přirovnává život k obrázku v celovečerním filmu o Velkém Celku. Pak usne.

9. scéna

Matka pořád stojí na stejném místě, Arthur se s leknutím vzbudí. Nahlas přemítá o smyslu života, který vždy začne jenom díky pohlavnímu pudu a někdy troše nudy. Matka zareaguje a Arthur si myslí, že už je zase všechno v pořádku, když s ním mluví. Ona mu ale přišla oznámit, že mu sbalila kufr. Arthur jí hraje na city, vydírá nejdřív tím, že by tohle žádná matka synovi neudělala, pak přitvrdí – vzpomíná na otce, který by mu tohle jistě nikdy neudělal. Johanna se směje, že Arthur najednou mluví o otci dobře. Dá také synovi jasně najevo, že nevěří jeho povídkám o studentech na exkurzi. Připomíná mu, že všechna důležitá rozhodnutí dělala vždy za něj, protože sám by se nerozhoupal. Otec ho bil. Do jejich hádky zavolá vydavatel, chce mluvit s Johannou. Arthur se chce domluvit na druhém vydání své knihy, ale vydavatel ho upozorní, že i první se špatně prodává. Arthur mu vynadá, má už připravenou předmluvu k druhému vydání. Opět po palbě nadávek položí vydavateli telefon. Matka ho vyhazuje. Arthur se snaží tomu zabránit, nabízí víc peněz na domácnost. Když vidí, že o to matce nešlo, a že je neústupná, opět citově vydírá tím, že si půjde koupit psa, jediného opravdového přítele.

10. scéna

Monolog Arthura. Dostal se na vrchol, konečně našel cestu, o které mu otec vyprávěl. Vzpomíná na procházky na pláži. Jak tam muži zahrabávali do písku své ženy, a ty se tomu smály. Mluví o tom, jaké to je vystoupat na horu. Jak to nahoře vypadá, jak tam člověk přijde na to, jak se věci mají. Vzpomíná na své omyly (*kterých jsme byly ve hře svědky*), ví jen to, že byl Arthur Schopenhauer, spisovatel, filozof, který vyřešil hádanku bytí. Všechno kolem něj bylo nedokonalé a on byl jen puntíkem v rozlehlé krajině. Pochopil Boha. A pak se rozhodl sestoupit zase z hory dolů. A pochopil, co to znamená jít dolů a jak se člověk udrží zpříma – neustálým pohybem.

Text uvedené hry vyšel knižně, vydal jej Divadelní ústav Praha s finanční podporou Nadace Český literární fond a ve spolupráci s agenturou AURA-PONT v roce 2000. Lze jej objednat na adrese: Divadelní ústav, knihkupectví Prospero, Marie Kmochová, Celetná 17, 110 00 Praha 1, tel. 02/2315931, 24809137, fax: 02/24811452, e-mail: publik@divadlo.cz, <http://www.divadlo.cz/prospero>. Cena včetně poštovního 70,- Kč.

Dramaturgický pozorník napsala Pavlína Morávková
Autobiografické údaje byly převzaty z vydání hry v edici
Současná hra Divadelního ústavu v Praze

JAK SE DĚLAJÍ STANOVY

Je určitým dobrým zvykem převzatým z právní praxe, že jednotlivé části stanov jsou označovány slovem (příklad: „hlava“, „článek“) a číslem. Jednotlivé body v těchto částech jsou rovněž označeny (písmenem, či jiným typem číslic). Je to praktické, usnadní to orientaci ve stanovách, zlepší jejich přehlednost a usnadňuje i citaci ze stanov.

Úvodní preambule stanov zpravidla obsahuje:

Název spolku, jeho sídlo (město, obec, případně i bližší adresu) a působnost spolku (tj. územní ohraničení – zda působí pouze v rámci obce, nebo na širším území, které je ovšem třeba blíže určit). Mělo by zde být i to, zda se jedná o samostatnou právnickou osobu (pojem vyjadřuje fakt, že spolek má právo svým jménem nabývat práv a zavazovat se, či-li vystupovat v právních vztazích svým jménem a mít právní a majetkovou odpovědnost z těchto vztahů vyplývající).

Někdy lze dát tyto informace i do prvního článku stanov a čísla dalších článků prostě posunout. Vždy by ale tyto informace měly být v úvodní části stanov.

Článek 1. Poslání a cíle spolku

V praxi se ukazuje, že je dobré, dříve než začnete dělat stanovy, upřesnit něco takového, jako je „programové prohlášení“. Bývá v něm po-

drobněji rozpracováno, čeho byste ve vašem spolku chtěli dosáhnout a jakými prostředky. Samozřejmě, že programové prohlášení mít nemusíte, ale v opačném případě se vám lépe pracuje. Máte možnost si s časovým odstupem porovnat, kde jste ze svého záměru odbočili, zda bylo toto odbočení na místě, či zda byste se měli k původnímu záměru vrátit.

V prvním článku stanov bývá tedy obvykle zestručněné „programové prohlášení“. Přitom byste se měli snažit volit takové formulace, které by dávaly vaši činnost pokud možno jednoznačný výklad.

Například:

Řeknete-li, že chcete obec okrašlovat, mělo by být zřejmé, zda budete obec okrašlovat již jen pouhou svou existencí, jako zajímavé osoby, či jestli to míníte jinak a chcete vyčistit park a naučit děti, aby se v něm chovaly jako lidé (v tom nejlepším slova smyslu).

Chcete-li „soustředit všechny dostupné historické i současné materiály od starousedlíků, vystěhovalců, z archivů a muzeí“ – mělo by být zřejmé i proč to chcete dělat a zároveň i to, že tyto dokumenty nechcete zcizit právoplatným majitelům.

Pro druhý z uvedených příkladů je vhodné doplnit článek 1. konstatováním, že cíle spolku jsou v souladu s ústavní listinou lidských práv a svobod a platných zákonů, včetně práva na soukromí. Může zde být třeba i to, že se vynasnažíte, aby cílů ani metod, které spolek používá nebylo zneužito.

Článek 2. Členství ve spolku

Určuje, kdo může být členem spolku a jakého druhu může členství být. Členem spolku může být buď osoba fyzická (konkrétní člověk), a pak jde o členství individuální, nebo osoba právnická (tedy jiný spolek nebo organizace, která může nabývat práv a zavazovat se), a pak se jedná o členství kolektivní. Případně může mít spolek členy obojího druhu. V praxi převažuje vždy spíše jeden druh členů, nebo bývá typ člena přímo svázan s druhem členství (např. osoby právnické mohou být jen členy čestnými). Členství kolektivní se týká spíše politických stran a odborových organizací než spolků.

Ve spolecích a společnostech lze dále uvažovat o členství řádném, mimořádném nebo čestném.

Pro činnost spolku bývají nejpodstatnější členové řádní, často to bývá i jediný typ členství. Mělo by být jasno, kdo se může stát řádným členem spolku. Bližší specifikace může být dána věkem, národností, politickým přesvědčením, názorovým přesvědčením, příslušností k etnické skupině apod. Pokud použijete specifického pojmu (např. „divadelník“), bylo by vhodné sem doplnit i definici, aby bylo zřejmé, v jakém smyslu je pojem užíván ve vztahu k spolku a jeho činnosti.

Mimořádnými členy bývají často tzv. „čekatelé“, kteří z nějakého důvodu zatím nedosahují podmínek potřebných pro řádné členství (např. věk, vlastnictví dostatečně velké sbírky známek apod.).

Členové čestní bývají výjimeční, jejich přijetí je možné za určitých podmínek, které by měly být předem ve stanovách specifikovány.

V tomto článku by mělo být řečeno i kdo rozhoduje o přijetí (případně vyloučení) člena řádného, mimořádného i čestného.

Článek 3. Práva a povinnosti členů

Zde by mělo být naprosto přesně a jasně odlišeno, v čem se liší práva a povinnosti členů řádných, mimořádných či čestných, a jakým způsobem může členství zaniknout. Po obsahové stránce je určení těchto práv a povinností záležitostí spolku. Bývá obvyklé, že mimořádný člen nemá právo volit orgány spolku, a že čestný člen nemusí platit členské příspěvky a při všech jednáních má pouze hlas poradní.

Důležité je ustanovení, které určuje výši členských příspěvků. Nezapomeňte také na možnost odvolání členů proti sankcím, budete-li je chtít ve spolku používat.

Článek 4. (a další) Orgány spolku

V článku čtyři bývá uveden stručný výčet orgánů spolku. Následující články (5 – 7 atd.) by měly specifikovat (opět naprosto jasně) práva a povinnosti těchto orgánů, jejich velikost, složení a základní pravidla průběhu nejdůležitějších jednání. Mělo by být řečeno, který z orgánů se bude zabývat řešením vzniklých sporů mezi členy.

Orgánem spolku zpravidla bývá:

Valná hromada (výroční či mimořádná členská schůze, sněm, sjezd), která bývá nejvyšším orgánem spolku. Mělo by být řečeno, jak často je svolávána a kdo ji svolává, i za jakých podmínek může být svolána mimořádně, kdy (při jaké účasti) je usnášení schopná, o čem může rozhodovat pouze ona, a ne jiný orgán.

Rada spolku – bývá nejvyšším orgánem v době mezi valnými hro-

madami, má více členů a větší rozhodovací pravomoc než výkonný výbor.

Výkonný výbor (sekretariát) – orgán k operativnímu řízení činnosti spolku mívá jednatele a hospodáře, jsou v něm zastoupeni členové specializovaných komisí (vyjma revizní).

U mnoha spolků, zvláště u těch menších, jsou předchozí dva orgány nahrazeny orgánem jediným – správní radou či výborem, který plní jejich funkce.

Revizní komise (revizní rada) – zpravidla dohlíží nad zákonností jednotlivých opatření výboru a jejich soulad se stanovami, dohlíží na přípustnost jednotlivých hospodářských operací a je určena k revizi hospodaření spolku. Bývá nejméně tříčlenná, může se zúčastňovat všech schůzí výboru. Mívá i možnost (za určitých podmínek) svolat mimořádnou valnou hromadu.

Specializované komise (rady či sekce) – jsou zaměřeny k oblastem činnosti, pro které byly zřízeny a za ně odpovídají (např. redakční rada, ediční rada...).

Předseda a místopředseda – platí stejná pravidla jako u jiných orgánů spolku. Reprezentují spolek na veřejnosti. Nemělo by se zapomenout, na jak dlouhé období jsou voleni a kým, na vzájemné zastupování a možnost odvolání z funkce.

Článek 8. Ustanovení organizačních jednotek spolku

Požadavek začleňovat do stanov údaje „o ustavování organizačních jednotek pokud budou zřízeny a pokud budou jednat svým jménem“, vyplývající ze zákona č. 83/90 Sb., se spolků, pro které jsou tyto rady určeny, příliš netýká.

Pro úplnost dodáváme, že takovými „organizačními jednotkami“ jsou zpravidla menší sdružení jednotlivých členů spolku, která se řídí stejnými stanovami, ale mají menší územní, odbornou či jinak určenou působnost, než má spolek jako celek. Ve stanovách by mělo být uvedeno, jakých názvů budou tyto organizační jednotky užívat (tak např. základními organizačními jednotkami Amatérské divadelní asociace jsou jednotlivé divadelní soubory, zájmové profesní kluby a kluby přátel divadla složené z členů asociace).

Pokud je ve stanovách uvedeno, že tyto organizační jednotky mohou jednat svým jménem, může si posléze každá z nich pořídit i své IČO a pak otevřít vlastní účet.

Článek 9. Hospodaření spolku

Měl by obsahovat konkrétní výčet toho, co je zdrojem finančního zabezpečení spolku (zápisné, členské příspěvky, výnosy z akcí spolku, subvence, dary a odkazy, výnosy z hospodářské činnosti, úroky z konta... apod.)

kde jsou finanční prostředky a kdo je oprávněn s nimi nakládat že je vedena řádná evidence (zejména pak evidence příjmů, výdajů a majetku).

Článek 10. Ukončení činnosti spolku

Tento článek mnohé stanovy postrádají vůbec, neboť při svém zrodu si problém svého zániku spolky často vůbec nepřipouštějí. Neměl by být ale zanedbáván, neboť jde o cíle, tradice, název spolku a jeho dobrý zvuk i o majetek. Mělo by být zabráněno jejich zneužití. Spolek by měl určit podmínky, za kterých může dojít k jeho zániku a předem stanovit jakousi závěť.

Článek 11. Závěrečné ustanovení

Měl by obsahovat konstatování, že stanovy jsou závazné pro všechny řádné i čestné členy a všechny orgány spolku a organizační jednotky. Podmínky, za kterých mohou být prováděny změny ve stanovách a kdo je může provádět. Závěrečné ustanovení by nemělo postrádat informaci od kdy stanovy nabývají platnosti (u spolků, které se nechávají registrovat, toto datum nemůže být dřívější než je datum registrace u MV). Pokud má spolek znak, pečeť či prapor, měl by zde být popsán či zobrazen. Pokud spolek používá razítko, mělo by zde být otištěno a napsáno, kdo je oprávněn razítko používat.

Bývá dobrým zvykem společně se stanovami ukládat i jmenný seznam zakládajících členů spolku. Při registraci se přidává i tzv. kontaktní adresa na kompetentního člena spolku, kterému bude zasílána korespondence.

Žádost o registraci společně se stanovami je nutno poslat na civilně správní úsek MV ČR, U Obecního domu 3, 110 00 Praha 1.

Připravila Lenka Lázňovská